

Ruplista markkoihin – ja kohti itsenäisyyttä

Pekka Säilä

Antti Heinonen,
Ruplista markkoihin,
Suomen Pankki ja Edita Publishing Oy 2018, 351 sivua

Kansantaloudellisen aikakauskirjan numerossa 2/2017 arvioin Antti Heinosen edellisen teoksen *Sodan ja rauhan rahat*. Tuolloin arvelin, että teos olisi Heinosen teossarjan (*Viimeiset markat 2012, Ensimmäiset eurot 2014 ja Sodan ja rauhan rahat 2016*) viimeinen. Suomen koko itsenäisyyden ajan setelihistoria oli tullut kattavasti esitettyä. Uusimman teoksen esipuheessa Heinonen toteaa, että näin hän oli suunnitellutkin. Saamansa runsaan palautteen johdosta hän päätti kuitenkin ryhtyä vielä uuteen suururakkaan, joka kattaa autonomian ajan ja menee kehityksen taustoittamiseksi hieman syvemmällekin, Ruotsin vallan aikaan aina 1600-luvulle saakka.

Autonomian aika on setelihistorian kannalta haastava. 1800-luvun alkupuoliskolla ei asioiden dokumentointi ja materiaalin arkistointi ollut nykyisellä tasolla. Kuvaavaa on, että osa

Suomen Pankin nykyisestä lähes täydellisestä setelikokoelmasta on hankittu yksityisiltä keräilijöiltä vasta 1900-luvun loppupuolella. Aiempi tutkimus on myös jättänyt suuria aukkoja. Suomen Pankin arvokkaat historiikit ovat painottuneet talous- ja rahapolitiikkaan. Setelihistoriaa ovat ansiokkaasti kartoittaneet ennen kaikkea Kansallismuseon rahakammion intendentti Tuukka Talvio teoksissaan *Suomen rahat* ja muissa julkaisuissaan sekä numismaatikko Erkki Borg, jonka järkälemäinen teos *Suomessa käytetyt rahat* vuodelta 1976 sisälsi runsaasti ennen tuntematonta tietoa, mutta jätti myös aukkoja. Suomen Pankin oma kirjallinen *Suomen kotimaiset setelityypit* vuodelta 1952 on edelleen ollut relevantti.

Nyt olemme lopulta, vuosikymmenien odottelun jälkeen, saaneet Antti Heinoselta kattavan esityksen, joka perustuu laajan arkisto- ja muun

Pekka Säilä (pekkasaila.mail@gmail.com) on suurlähtettiläs emeritus ja Suomen numismaattisen yhdistyksen entinen puheenjohtaja.

lähdeaineiston läpikäyntiin sekä Heinosen omaan asiantuntemukseen. Suomen Pankin maksuvälineosaston entisenä päällikkönä sekä Euroopan keskuspankin pitkäaikaisena seteli-johtajana hän esimerkiksi tuntee henkilökohtaisesti edelleen olemassa olevia eurooppalaisia setelipainoja, jotka 1800-luvulla ovat painaneet suomalaisia seteleitä. Painotalojen arkistoista on löytynyt yleiseurooppalaista taustaa seteliehdotuksille ja jopa aiemmin tuntematonta Suomeen liittyvää materiaalia.

Teos on kirjoitettu tieteellisellä tarkkuudella ja systematiikalla. Lähdeluettelo on vaikuttava, ja alaviitteitä on runsaasti. Heinonen kiittää Suomen Pankkia monipuolisesta tuesta. Oman panoksensa ovat antaneet myös lukuisat koti- ja ulkomaiset tutkijat ja laitokset. Sivuhuomautuksena mainittakoon, että oman urani aikana olen joutunut oikolukemaan huomattavan määrän tekstejä, mutta en löytänyt kirjasta yhtään painovirhettä.

Teoksessa kuvaillaan mielenkiintoisesti Suomen rahaoloja autonomian alussa. Maassa vallitsi melkoinen maksuvälineiden sekamelska. Eniten kiersi Ruotsin rahaa ja sitäkin eri kursseihin noteerattavina seteleinä. Venäjän rahaolot olivat myös epävakaita. Oman pippurinsa soppaan toi Suomen yhteyteen vuonna 1812 palautettu ”Vanha Suomi”, jossa oli jo pitkään totuttu käyttämään Venäjän rahaa. Onneksemme Suomi eli vielä pääosin luontais-taloudessa, muuten elämä olisi ollut vieläkin hankalampaa. Ruotsin raha saatiin pois kierrosta vasta 1840-luvun alussa. Heinonen kertoo, miten näiden seteleiden palauttaminen Ruotsiin vaati ”määrätietoisuutta ja hienovaraisuutta”. Hänellä on mielenkiintoinen huomio, että poistumista viivytti muiden tekijöiden ohella se, että Ruotsin rahassa oli suomenkielinen teksti, jota Venäjän rahassa ei ollut. Ruot-

si poisti seteleistään suomen kielen lopullisesti vasta 1849.

Vuonna 1812 oikeutettiin Turkuun vuonna 1811 avattu Waihetus- Laina- ja Depositioni-Contori (Suomen Pankin esiäiti) antamaan 20, 50 ja 75 kopeekan arvoisia seteleitä. Nämä oli tarkoitettu vain vaihtorahaksi. Muuten oli tarkoitus käyttää Venäjän rahaa. Painatuksessa ja allekirjoittamisessa oli monenlaisia haasteita, ja väärentäjät olivat heti näiden yksinkertaisten setelien kimpussa.

Yhtenä toimenä Ruotsin rahan poistamiseksi markkinoilta Suomen Pankki sai (nyt jo ”Finska Banken” ja takasivulla ”Suomen Pankki”) vuonna 1840 oikeuden laskea liikkeeseen myös arvoltaan suurempia rupla-arvoisia seteleitä. Jo aikaisemmin sekä rupla- että kopeekka-arvoisten setelien painatus oli siirretty Pietariin. Modernin painotekniikan ansiosta niiden väärennysalttius heikkeni.

Teoksessa kuvataan mielenkiintoisesti, kuinka jokainen muutos vei Suomea pikkuaskelin irti Venäjästä ja lähemmäksi Länsi-Eurooppaa. Vuoden 1840 setelisarja oli viimeinen Venäjällä painettu. Tästä eteenpäin setelit valmistettiin Saksassa, Tanskassa, Britanniassa tai omassa setelipainossa, joka aloitti toimintansa 1880-luvun lopulla.

Vuonna 1860 käyttöön saatu oma markka oli aluksi vain laskentayksikkö. Kun markka vuonna 1865 sidottiin hopeaan, Venäjän paperiruplat ja kupariset vaihtorahat menettivät käypäisyytensä Suomessa. Tämän on täytynyt olla monille venäläisille kulttuurisokki. Siitä onkin säilynyt aikalaisten kuvauksia.

1870-luvulla siirryttiin kymmenjärjestelmään, eli taas kauemmaksi Venäjästä. Oudot ruplaan perustuvat seteliarvot, kuten 3, 12 tai 40 markkaa poistuivat pikku hiljaa käytöstä. Vuonna 1875 saatiin seteleiden etusivulle nä-

kyvästi suomen kieli, joka siihen saakka oli koristanut pääosin vain takasivua.

Suomen siirtyminen kultakantaan vuonna 1878 merkitsi Suomen ja Venäjän rahajärjestelmien lopullista eroa. Venäjä siirtyi kultakantaan vasta 1897. Pian sen jälkeen alkoi sortokausi, jolloin Suomen rahakin oli postimerkki- en jälkeen uhattuna, mutta Venäjän sisäiset ongelmat yhdessä Suomen senaatin vitkuttelun kanssa tekivät suunnitelmat tyhjäksi.

Uskomatonta ja ihmettelyn arvoista on, miten pieni suuriruhtinaskunta onnistui Venäjän kupeessa luomaan itsenäisen valtion rahajärjestelmän, joka pelasti Suomen talouden Venäjän sekasortoisilta oloilta ja teki myös ulkomaankaupan kehittämisen helpommaksi. Uhmakaitakin uskallettiin olla. Vuoden 1890 postimanifestin vietyä Suomen omat postimerkit (kotimaisin poikkeuksin), tuli vuosina 1897–1898 käyttöön uusi setelityyppi voimakkaan nationalistisin tunnuksin, joita olivat muun muassa Aleksanteri II:n ja Runebergin patsaiden jalustassa olevat hahmot sekä suurikokoinen Suomen vaakuna. Venäjän vaakuna oli nurkassa vaatimattoman kokoisena. Tämä seteliuudistus ei jäänyt venäläisiltä huomaamatta.

Heinonen antaa myös perusteellisen selvityksen 1800-luvun merkittävimmistä seteliväärennöksistä, joihin suhtauduttiin suurella vakavuudella. Yksi setelityyppi vedettiin heti pois liikenteestä ja muissakin tapauksissa ryhdyttiin heti rajoitustoimiin. Väärennösten korkealuokkaisuudesta käy esimerkkinä, että tämän kirjoittaja löysi vielä pari vuotta sitten

sveitsiläisestä huutokaupasta vuoden 1856 kolmen ruplan setelin väärennöksen, jota kaupattiin aitona, hyvässä uskossa ja asiantuntijoiden tarkastamana. Heikompilaatuiset väärennökset saatiin helpommin pois liikenteestä, jos niissä esimerkiksi luki, kuten vuoden 1882 10-markkasessa, “Markkaa kullassa” sijasta “Markkaa knallassa”. Onneksemme monet suomen kielen koukerot koituivat ulkomaisten väärentäjien tuhoksi.

Suomen olojen hämmästyttävää vakautta osoittaa, että vuoden 1840 tyyppin ruplasetit sekä kaikki muut vuotta 1922 edeltävät setelityypit lakkautettiin lopullisesti vasta vuonna 1945.

Kirjassa on selvitys myös Suomen Yhdyspankin seteleistä. Nämä ovat ainoat Suomessa liikkeeseen lasketut yksityispankin setelit. Tosin poikkeusoloissa vuonna 1918 liikkeeseen lasketut Vaasan Osake-Pankin setelit, eli “konttokurantti – shekit” ovat näille sukua.

Mielenkiintoisena bonuksena esitetään myös selvitys vuosina 1806–1808 toimineen Turun diskonttolaitoksen toiminnasta ja sen äärimmäisen harvinaisista seteleistä. Sen henkilökunnasta saatiin kivijalka Suomen Pankin perustamiselle. Lyhyesti esitellään myös Kustaa III:n vuosien 1788–1790 sodan tilapäisiä maksuvälineitä, kuten Ruotsin sotakomissariaatin Suomessa julkaisemat niin sanotut “faanejelmit” ja kahden komentajan paikallisraha.

Teosta voi suositella kaikille taloushistoriasta kiinnostuneille. Numismatiikkaa harrastavalle se on todellinen aarreaitta. □